

قیمت گذاری گاز طبیعی در ایران

مقدمه

باعنایت به اهمیت و جایگاه گاز طبیعی در اقتصاد ایران، ضروری است اعمال سیاست‌های قیمتی در این بخش براساس اصول علمی صورت پذیرد. بدیهی است عدم توجه به ساختار بازار گاز در ایران، تعدد مصرف‌کنندگان، تفاوت شرایط بخش‌های مختلف مصرف و... در تعیین قیمت گاز طبیعی، نه تنها منجر به برقراری تعادل عرضه و تقاضا نخواهد گردید بلکه نامناسب بودن تعرفه‌های فروش گاز طبیعی منجر به هدر رفتن این نعمت خدادادی نیز می‌گردد.

بنابراین به منظور مدیریت مصرف گاز طبیعی در تمام بخش‌های مصرف‌کننده اعم از بخش خانگی، تجاری، صنعتی و نیروگاهی، بایستی در قیمت‌گذاری گاز طبیعی علاوه بر توجه به اصول علمی، شرایط حاکم بر جامعه نیز مورد توجه قرار گیرد. ایران دومین دارنده ذخایر گازی، سومین مصرف‌کننده بزرگ و چهارمین تولیدکننده گاز جهان است و لذا نحوه تعیین قیمت گاز طبیعی از اهمیت مضاعفی برخوردار می‌باشد. به همین منظور ابتدا تاریخچه قیمت‌گذاری گاز طبیعی در ایران به اختصار ارائه می‌گردد و سپس با اشاره به نحوه قیمت‌گذاری گاز طبیعی در بخش‌های مختلف، پیشنهاداتی جهت بهبود نظام قیمت‌گذاری گاز طبیعی ارائه خواهد شد.

توسط شرکت ملی نفت ۲۰ درصد ارزان‌تر از نفت کوره (با همان ارزش حرارتی) معادل ۰/۸ ریال به ازای هر متر مکعب تعیین گردید.

با افزایش قیمت نفت کوره در سال ۱۳۴۲، قیمت گاز از ۰/۸ ریال به ۱ ریال افزایش پیدا کرد. در سال ۱۳۴۵ به منظور تشویق مشترکین به مصرف بیشتر، برای مصارف کم‌تر از ۳۰

حسن نصر اصفهانی

مدیر توسعه منابع انسانی شرکت ملی گاز ایران

تاریخچه قیمت‌گذاری گاز طبیعی در ایران

در تاریخ ۱۳۴۰/۱۱/۲۷ بیمارستان نمازی شیراز به عنوان اولین مصرف‌کننده شروع به مصرف گاز نمود. بهای گاز

جدول ۲- تعرفه‌های فروش گاز از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۹

نوع مصرف	گاز بهاء (ریال به ازای هر متر مکعب)
۱- خانگی	۵
۲- تجاری	۵
۳- صنعتی	۲
۴- نیروگاهی	۲

صنعتی بود. لذا قیمت گاز در بخش‌های تولیدی کم‌تر از مصرفی بود.

ج) دامنه مصرف در تعیین قیمت گاز نقش داشت به طوری که با افزایش مصرف ماهیانه توسط مشترکین، قیمت گاز طبیعی کاهش می‌یافت.

قیمت گاز طبیعی در سال‌های بعد از ۱۳۴۷ بدون تغییر تداوم داشت تا این که در سال ۱۳۶۱ در بخش‌های مختلف مصرف به شرح جدول (۲) تعیین گردید.

تعرفه‌های فروش گاز طبیعی از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۹ بر مبنای جدول (۲) اعمال می‌گردید. نکته حائز اهمیت این است که تنها شاخص تعیین قیمت گاز، نوع مصرف مشترکین یعنی خانگی، تجاری، صنعتی و نیروگاهی بود. به طوری که قیمت گاز در بخش‌های خانگی و تجاری معادل ۵ ریال و در بخش‌های صنعتی و نیروگاهی ۲ ریال تعیین گردید. و

میلیون فوت مکعب در ماه، تعرفه ۱/۲۵ ریال و برای مصارف بالای ۳۰ میلیون فوت مکعب، تعرفه ۱ ریال محاسبه می‌گردید. با توسعه گازرسانی، تعرفه‌های مربوط به مشترکین در بخش خانگی و تجاری و سازمان‌های دولتی، در شیراز با عنوان تعرفه عمومی تعیین گردید. بطوری که قیمت گاز طبیعی تا مصرف ۱۰۰۰ متر مکعب در ماه ۲ ریال (معادل ۲۴/۲ درصد ارزانتر از قیمت نفت سفید یا ۱۹/۷ درصد ارزانتر از نفت گاز) و برای مصارف مابین ۱۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ متر مکعب ۷/۸ ریال و برای مصارف بالاتر از ۱۰۰۰۰ متر مکعب ۱۶ ریال بود. در سال ۱۳۴۷ قیمت‌گذاری گاز طبیعی دچار تحول اساسی گردید به گونه‌ای که هم نوع مصرف به تفکیک بخش‌های عمومی، صنعتی و نیروگاهی و هم مناطق مختلف کشور ملاک تعیین قیمت بود. بنابراین قیمت گاز طبیعی در بخش‌های مختلف مصرف و در مناطق سه گانه کشور به صورت جدول (۱) تعیین گردید.

مهم‌ترین ویژگی‌های تعیین قیمت گاز طبیعی در سال ۱۳۴۷ عبارت بودند از:

الف) قیمت گاز طبیعی تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی مصرف‌کننده قرار داشت.

ب) نوع مصرف گاز در بخش‌های عمومی (خانگی، تجاری، اداری، ...)، صنعتی و نیروگاهی تفاوت داشت و در بخش‌های عمومی بیشتر از بخش‌های نیروگاهی و

جدول ۱- قیمت‌گذاری گاز طبیعی به تفکیک بخش‌های مختلف مصرف منطقه‌ای (سال ۱۳۴۷)

نوع مصرف	دامنه مصرف ماه	منطقه تهران (ریال به ازای هر متر مکعب)	منطقه عمومی (سایر مناطق) (ریال به ازای هر متر مکعب)	منطقه خوزستان (ریال به ازای هر متر مکعب)
عمومی	۰-۱۰۰۰	۲/۲	۲	۱/۹
	۱۰۰۱-۱۰۰۰۰	۲	۱/۸	۱/۷
	از ۱۰۰۰۱ به بالا	۱/۸	۱/۶	۱/۵
صنعتی	۰-۲۰۰۰۰	۱/۲	۱/۱	۰/۸
	۲۰۰۰۱-۲۰۰۰۰۰	۱/۱	۱	۰/۷
	۲۰۰۰۰۱-۲۰۰۰۰۰۰	۱	۰/۹	۰/۶
	بالاتر از ۲۰۰۰,۰۰۰	۰/۹	۰/۸	۰/۶
نیروگاهی	---	۰/۶۵	۰/۵۵	۰/۶۰

عادی و صنعتی به ۲۴ ریال، در بخش نیروگاهی به ۷/۲ ریال در بخش تجاری ویژه به ۳/۶ ریال و در بخش خانگی نیز در دامنه‌های مختلف مصرف مشابه سال ۱۳۷۳ از ۱۲ تا ۱۹/۲ ریال تعیین گردید. متوسط قیمت گاز طبیعی در بخش خانگی در این سال ۱۴/۴ ریال بر آورد می‌گردد. نحوه قیمت گذاری گاز طبیعی در سال ۱۳۷۵ نیز مشابه سال ۱۳۷۴ با برخی تغییرات تداوم داشت. در بخش تجاری

صنعتی قیمت گاز طبیعی با ۲۵ درصد افزایش به ۳۰ ریال، در بخش نیروگاهی نیز با همین رشد (۳۰ درصد) به ۹ ریال و در بخش تجاری ویژه با بیش از ۳۸ درصد به ۵ ریال افزایش یافت. در ضمن در این سال کلیه اماکن مقدسه مذهبی مشمول تعرفه تجاری ویژه گردیدند. در بخش خانگی نیز دامنه‌های مصرف تغییر زیادی کرده و قیمت گاز در این بخش از ۱۲ ریال تا ۴۰ ریال به شرح جدول (۴) مبنای محاسبه قرار گرفت.

نکته حائز اهمیت در تعیین قیمت گاز طبیعی در سال ۱۳۷۵ در بخش خانگی این بود که با افزایش مصرف، تعرفه این بخش با نرخ فزاینده افزایش می‌یافت و متوسط قیمت در این بخش نیز ۱۸ ریال در نظر گرفته شده بود. در سال ۱۳۷۶، نحوه قیمت گذاری بخش خانگی در طول سال به دو دوره ۶ ماهه تقسیم شده و بر حسب دامنه‌های مصرف در ۶ ماه اول سال از ۱۲ ریال تا ۶۶ ریال در دامنه‌های مختلف مصرف تعیین شده و قیمت برای مصارف بالاتر از

مهم‌ترین مزیت این نوع قیمت گذاری رامی توان پایین بودن قیمت گاز در بخش‌های مولد نسبت به بخش‌های مصرفی دانست.

در سال ۱۳۷۰ قیمت‌های گاز طبیعی دچار تغییراتی شد به طوری که بخش‌های خانگی و تجاری با ۳ ریال افزایش به ۸ ریال و بخش صنعتی نیز به ۵ ریال و بخش نیروگاهی نیز با ۱ ریال افزایش به ۳ ریال در هر متر مکعب رسید. همچنین در

این سال گرمابه‌های عمومی و نانوایی‌های سنتی با عنوان «تجاری ویژه» از بخش تجاری منفک شده و تعرفه آن‌ها ۳ ریال در هر متر مکعب تعیین گردید.

در سال‌های ۱۳۷۱ و ۱۳۷۲ تعرفه گاز طبیعی فقط در بخش صنعتی با افزایش ۴ ریالی به ۹ ریال رسید و در سایر بخش‌ها به همان قیمت گاز طبیعی در سال ۱۳۷۰ و بدون تغییر ماند.

در سال ۱۳۷۳ قیمت گاز طبیعی در تمام بخش‌های مصرف کننده به غیر از بخش تجاری ویژه از افزایش چشمگیری برخوردار گردید به طوری که در بخش تجاری عادی و صنعتی به ۲۰ ریال و در

بخش نیروگاهی به ۶ ریال افزایش یافت و در بخش خانگی نیز معیار محاسبه قیمت گاز طبیعی میزان مصرف ماهیانه به شرح جدول (۳) از ۱۰ ریال تا ۱۶ ریال به ازای هر متر مکعب قرار گرفت.

در سال ۱۳۷۴ شیوه قیمت گذاری گاز طبیعی مشابه سال ۱۳۷۳ بود، فقط قیمت گاز طبیعی در تمام بخش‌ها مشمول افزایش ۲۰ درصدی گردید. به گونه‌ای که در بخش تجاری

جدول ۳- قیمت گاز طبیعی در بخش خانگی پس از سال ۱۳۷۳

تعارفه بخش خانگی (ریال به ازای هر متر مکعب)	دامنه مصرف درماه
۱۰	۰-۴۰۰
۱۲	۴۰۱-۴۵۰
۱۴	۴۵۱-۵۰۰
۱۶	۵۰۱ به بالا

جدول ۴- قیمت گاز در دامنه های مصرفی مختلف در بخش خانگی

دامنه مصرف در ماه	تعرفه بخش خانگی (ریال به ازای هر متر مکعب)
۰-۱۰۰	۱۲
۱۰۱-۲۰۰	۱۵
۲۰۱-۳۰۰	۱۶
۳۰۱-۴۰۰	۱۷
۴۰۱-۵۰۰	۱۸
۵۰۱-۶۰۰	۱۹
۶۰۱-۷۰۰	۲۰
۷۰۱-۸۰۰	۲۱
۸۰۱-۹۰۰	۲۳
۹۰۱-۱۰۰۰	۲۵
۱۰۰۱-۱۱۰۰	۲۷
۱۱۰۱-۱۲۰۰	۳۰
۱۲۰۱-۱۳۰۰	۳۳
۱۳۰۱-۱۴۰۰	۳۶
۱۴۰۱ به بالا	۴۰

۴۷ ریال افزایش یافت. همچنین با اعمال تعرفه های جدید برای مجتمع های پتروشیمی، مجتمع های تولید کود اوره و پالایشگاه ها و تلمبه خانه ها (به صورت مجزا)، تعداد تعرفه ها افزایش یافت.

در سال ۱۳۸۰ نحوه قیمت گذاری مشابه سال ۱۳۷۹ بود و تنها ۱۰ درصد به تعرفه گاز طبیعی افزوده شد. به طوری که قیمت متوسط گاز طبیعی به ۵۲/۲۷ ریال افزایش یافت. در سال ۱۳۸۱ تعرفه های مربوط به بخش خانگی بر مبنای دامنه های مصرف جدید، تا ۶۰۰ متر مکعب، ۶۷ ریال و در دامنه ۶۰۰ تا ۲۶۰۰ متر مکعب بر حسب فرمول (۳۷+ مصرف ماهیانه یک واحد × ۰۵٪) و برای مصارف بالاتر از ۲۶۰۰ متر مکعب ۱۶۷ ریال تعیین گردید.

در ضمن نوع مصرف در سایر بخش ها در قالب ۴ گروه تعیین و تعرفه گاز طبیعی، از ۲۱ ریال برای گروه ۴ بخش عمومی (نانوایی ها و گرمابه های سنتی) و تا ۱۶۲ ریال برای

۱۴۰۰ متر مکعب در ماه از طریق فرمول (۱۰/۳۸+ مصرف ماهیانه × ۴۶٪) تعیین می شد.

در ۶ ماهه دوم سال نیز همان روش ۶ ماهه اول برقرار بوده با این تفاوت که دامنه های مصرف تا ۱۹۰۰ متر مکعب تعریف شده و تعرفه تا ۹۰ ریال در نظر گرفته شده بود.

در این سال در سایر بخش ها نیز تعرفه جدید برای گرمابه های عمومی و نانوایی های سنتی با عنوان «ویژه تجاری» با نرخ ۱۰ ریال و اماکن مذهبی با عنوان «مذهبی ویژه» با نرخ ۵ ریال تعیین شد و تعرفه بخش تجاری و عمومی و صنعتی به ۵۶ ریال و نیروگاه به ۱۰/۵ ریال افزایش یافت. در واقع بخش تجاری عادی و عمومی و صنعتی شامل بیشترین افزایش تعرفه شده و قیمت متوسط فروش گاز طبیعی در این سال ۳۰ ریال بود.

در سال ۱۳۷۷ نحوه قیمت گذاری در بخش خانگی دچار تغییر از نظر نوع منطقه/استان شده به طوری که علاوه بر دامنه های مصرف نوع استان نیز در تعیین قیمت گاز طبیعی مؤثر بود و کل کشور به ۷ منطقه تقسیم شد و تعرفه در این بخش ها از ۱۲ ریال تا ۱۰۸ ریال در نوسان بود.

همچنین در این سال تعرفه های جدیدی برای مصارف آموزشی، ورزشی نیز (۶۵ ریال در هر متر مکعب) اعمال شده و قیمت برای بخش های عمومی، تجاری و صنعتی مشمول با افزایش ۳۰ درصد به ۷۳/۲ ریال رسید. قیمت متوسط نیز ۳۶ ریال بود. تنها بخش ویژه مذهبی ثابت ماند و بخش ویژه تجاری ۲۰ درصد افزایش داشت و بنابراین متوسط قیمت گاز طبیعی در این سال از رشد ۲۰ درصد برخوردار بوده است.

در سال ۱۳۷۸ تعرفه های گاز طبیعی در بخش خانگی در دامنه های مصرف از ۱۲ ریال تا ۱۵۰ ریال با نرخ متوسط ۵۰ ریال تعریف شده و بخش های حمل و نقل (با ۴/۵ ریال)، پالایشگاه ها و مجتمع های پتروشیمی تولید کود اوره (با ۱۸ ریال) به عنوان تعرفه های جدید منظور شدند. متوسط قیمت گاز طبیعی در این سال با ۲۰ درصد افزایش به ۴۳/۲ ریال رسید.

در سال ۱۳۷۹، نحوه قیمت گاز طبیعی در بخش خانگی تغییر نکرد و فقط تعرفه ها در این بخش ۱۰ درصد رشد داشت. به طوری که متوسط تعرفه این بخش ۵۵ ریال بود. قیمت متوسط گاز طبیعی در سال ۱۳۷۹ نیز با ۱۰ درصد رشد به ۵۲/۵

مقایسه قیمت گاز طبیعی در ایران و جهان

بر اساس مطالعات انجام شده طی سال‌های ۱۹۸۴ تا ۲۰۰۲ میلادی در رابطه با قیمت گاز طبیعی دیگر کشورها و مقایسه آن با قیمت‌های گاز طبیعی در ایران، می‌توان این‌گونه ادعا نمود که قیمت گاز طبیعی در بازارهای جهانی حداقل ۱۰ برابر بیشتر از قیمت‌های داخلی است.

به طوری که یکی از عوامل مهم و اساسی در مصرف بی‌رویه گاز طبیعی نیز پایین بودن قیمت می‌باشد. در طی سال‌های اخیر نیز با وجود رشد قیمت گاز طبیعی در بازارهای جهانی، فاصله قیمت‌های بین‌المللی با قیمت‌های داخلی بیشتر شده است.

واقعیت این است که قیمت گاز وارداتی از ترکمنستان با قیمت‌های داخلی که در سال ۱۳۸۶ که معادل ۹۸ ریال به ازای هر متر مکعب بوده است، قابل مقایسه نمی‌باشد. و در سال گذشته متوسط قیمت‌های داخلی تنها درصدی جزئی از قیمت وارداتی از کشور ترکمنستان را پوشش داده است.

مقایسه قیمت گاز طبیعی در بخش خانگی در برخی کشورها با ایران در سال ۲۰۰۷ میلادی در جدول ۳ ارائه شده

امکان و تأسیسات دولتی، کسب و خدمات (گروه ۱ بخش عمومی) در نوسان بود.

نحوه قیمت‌گذاری در سال ۱۳۸۱ حاکی از وجود تلاش برای کاهش تعداد تعرفه‌های فروش گاز طبیعی در قالب سه گروه خانگی، عمومی و صنعتی است، به طوری که در سال ۱۳۸۰ تعداد تعرفه‌ها افزایش یافته بود. لذا در این سال هرچند تعداد نوع مصرف کاهش نیافت اما طبقه بندی در جهت انسجام تعرفه‌ها صورت گرفت.

در سال ۱۳۸۲، تعیین تعرفه‌های فروش گاز طبیعی بر حسب ماه‌های مختلف سال (سه ماهه اول، پنج ماهه میانی و چهار ماهه پایانی) در تمام بخش‌ها انجام گرفت و تعرفه‌های نیروگاه‌ها و حمل و نقل با کاهش قیمت نسبت به سال قبل مواجهه بود.

در سال ۱۳۸۳، تعرفه‌های گاز طبیعی در تمام بخش‌ها برای طول سال بطور ثابت تعیین گردید و تا سال ۱۳۸۵ این تعرفه‌ها بدون تغییر باقی ماند.

در سال ۱۳۸۵ طبق مصوبات قانونی (بند ک تبصره ۱۱ بودجه ۸۵) مقرر گردید تعرفه‌های گاز طبیعی در بخش خانگی بر حسب الگوهای مصرف و مناطق مختلف تعیین گردند، به طوری که تعرفه‌ها تا حد الگو بدون تغییر و مصارف بیش از الگو، مشمول پرداخت جریمه (افزایش تعرفه) شوند. این مکانیزم در سال ۱۳۸۶ عملیاتی گردید و تاکنون تداوم دارد. در سایر بخش‌ها نیز قیمت‌ها با افزایش مواجهه بوده‌اند. در برخی بخش‌ها قیمت وارداتی گاز ترکمنستان مبنای قیمت تمام شده یعنی ۶۹۰ ریال در هر متر مکعب تعیین گردیده است.

جدول ۵- مقایسه قیمت گاز طبیعی در بخش خانگی در سال ۲۰۰۷ میلادی

کشور	(متر مکعب ریال)
ترکیه	۴۸۹۸
ایتالیا	۸۸۳۴
ژاپن	۱۱۶۸۴
قزاقستان	۶۸۸
کانادا	۴۵۴۹
استرالیا	۸۸۳۴
ایران	۱۱۲

در مبادلات بین‌المللی، قیمت‌های منطقه‌ای و جهانی و رعایت اصول علم اقتصاد از اهمیت ویژه‌ای در نحوه قیمت‌گذاری گاز طبیعی برخوردار است. در غیر این صورت نه تنها قیمت‌های موجود گاز طبیعی در تمام بخش‌های مصرف‌کننده نمی‌تواند منافع شرکت ملی گاز ایران و جامعه را تأمین نماید، بلکه می‌تواند یکی از عوامل اصلی در هدر رفتن این نعمت خدادادی باشد.

پیشنهاد می‌گردد به منظور رعایت اصول علمی در راستای اجرای سیاست‌های مرتبط با بنگاه‌داری اقتصادی و استفاده بهینه از گاز طبیعی در تمام بخش‌ها، نحوه قیمت‌گذاری، اولاً براساس اصول علمی و ساختار بازار گاز طبیعی و ثانیاً با مشخص نمودن قیمت واقعی و قیمت تمام‌شده آن صورت پذیرد. به همین منظور نحوه

قیمت‌گذاری گاز طبیعی بایستی براساس سه گزینه به شرح ذیل مورد بازنگری قرار گیرد.

الف) تعیین قیمت تمام‌شده و واقعی گاز طبیعی با توجه به ساختار بازار و تفکر بنگاه‌داری اقتصادی در چارچوب اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی.

ب) مقایسه قیمت‌گذاری گاز طبیعی با قیمت‌های آن در بازارهای جهانی و سایر کشورهای مصرف‌کننده گاز طبیعی و تعیین قیمت‌های داخلی گاز طبیعی.

ت) قیمت‌گذاری گاز طبیعی بر مبنای قیمت سوخت‌های جایگزین.

است.

همان طوری که ملاحظه می‌شود قیمت‌های گاز طبیعی در ایران در بخش خانگی که در سال ۱۳۸۶ معادل ۱۱۲ ریال بوده در مقایسه با قیمت‌های سایر کشورهای دنیا در سطح بسیار پایینی قرار داشته است.

جمع‌بندی

بررسی تاریخ تحولات مربوط به تعیین قیمت گاز طبیعی در ایران حاکی از این نکته اساسی است که هر چند در نحوه تعیین قیمت گاز طبیعی در سال‌های نخست (۱۳۳۹ تا ۱۳۴۷) قیمت سوخت‌های جایگزین (نفت گاز و نفت سفید) مبنای محاسبه واقع شده بود، لیکن در سال‌های بعد به ویژه در سال‌های پس از ۱۳۶۹، سالانه قیمت گاز طبیعی با افزایش ۲۰ و ۱۰ درصدی (طی برنامه‌های توسعه) همراه بوده است.

در رابطه با بخش خانگی نیز تعرفه این بخش در برخی سال‌ها با تعیین دامنه‌های مصرف در طی ماه‌های مختلف سال، تعیین شده است.

نکته دیگری که در رابطه با تعرفه‌های فروش گاز طبیعی ملاحظه می‌گردد این است که تعداد تعرفه‌ها در طی سال‌های اخیر افزایش یافته است که در مقایسه با نوع مصرف در سایر کشورها و حتی با اصول علمی سازگار نمی‌باشد. چرا که مبنای تبعیض قیمت برحسب نوع مصرف از دیدگاه علمی در سه گروه خانگی، صنعتی و تجاری طبقه‌بندی می‌گردد و در برخی کشورها قیمت نیروگاه‌ها را نیز از قیمت صنعتی جدا می‌سازند. بنابراین ضروری به نظر می‌رسد که به منظور رعایت اصول علمی در تعیین قیمت گاز طبیعی تعداد تعرفه‌ها کاهش یافته و به سه یا چهار گروه تقسیم گردد.

نکته حائز اهمیت در نحوه تعیین قیمت گاز طبیعی در راستای اعمال مدیریت بنگاه‌داری اقتصادی، مشخص نمودن قیمت تمام‌شده و قیمت واقعی گاز طبیعی می‌باشد. بدیهی است بدون داشتن قیمت تمام‌شده و قیمت واقعی (قیمتی که تداوم فعالیت شرکت را از دیدگاه اقتصادی توجیه پذیر می‌نماید)، هرگونه تعیین تعرفه توجیه منطقی و علمی نخواهد داشت.

در این میان توجه به ساختار بازار گاز طبیعی، ارزش آن